

Maandag 2 november 2020

TivoliVredenburg - Hertz - 19.00 & 21.00 uur

VAN SWIETEN SOCIETY

Beethoven de Modernist

Heleen Hulst, viool

Diederik van Dijk, cello

Bart van Oort, фортепиано

Ludwig van Beethoven 1770 - 1827

Pianotrio in c klein opus 1 nr. 3

Allegro con brio

Andante cantabile con Variazioni

Menuetto: quasi allegro

Finale: prestissimo

Symfonie nr. 2 in D, opus 36

Adagio - Allegro con brio

Lharghetto, quasi andante

Scherzo (Allegro)

Allegro molto

De Sensatie van Wenen

Ludwig van Beethoven kwam in november 1792 als jonge man vanuit Bonn naar Wenen om, in de woorden van Graaf Waldstein (een van zijn weldoeners) 'uit handen van Haydn de geest van Mozart te ontvangen'. Beethoven had Mozart ontmoet gedurende een kort bezoek aan Wenen in 1787 en was waarschijnlijk door hem als leerling aangenomen. Maar aangezien Mozart in 1791 juist was overleden, was het plan om fulltime bij hem te gaan studeren onmogelijk geworden. Haydn, op dat moment de beroemdste componist ter wereld, nam de jonge Beethoven onder zijn hoede. Beethoven had al verschillende werken op zijn naam en een groeiende reputatie als pianist, maar het lijkt erop dat de lessen bij Haydn teleurstellend voor hem waren. Het is mogelijk dat het genie van Haydn hem in de weg stond; hoe dan ook, toen Haydn in 1794 naar Londen vertrok ging Beethoven niet (zoals eerder afgesproken) met hem mee maar nam hij in plaats daarvan les bij Albrechtsberger en Salieri.

Beethovens introductie in de Weense aristocratie verliep heel wat soepeler. Met behulp van Graaf Waldstein, de reputatie van zijn leraar Haydn en het feit dat hij in Bonn hof-organist en een protegé van Vorst Maximilian Friedrich was geweest, werd hij binnen korte tijd de favoriet van de intens muzikale Weense adel. Een aantal van hen, onder wie Baron van Swieten, wierp zich op als patroon en weldoener van de jonge componist. Hij publiceerde echter niets tot 1795. Dat was een bewuste beslissing: zijn opus 1 moest een belangrijke gebeurtenis zijn. Hij koos voor zijn debuut een set van drie pianotrio's, een geliefd genre in de aristocratische salons. Ze circuleerden in manuscript al sinds 1793, want een veelgebruikte manier om publicaties te financieren was het systeem van voorinschrijving en aanbeveling door adellijke muziekliefhebbers. Op de eerste uitvoering tijdens een soiré bij Prins Lichnowsky was ook Haydn aanwezig. Haydn, niet overlopend van enthousiasme, adviseerde Beethoven na afloop om het derde trio in c klein niet uit te geven. De dwarse en soms achterdochtige Beethoven beweerde dat Haydn hem probeerde te dwarsbomen in zijn succes, maar Haydn zelf zei later dat hij bang was dat het werk niet begrepen zou worden. Tegenwoordig is dit virtuoze en spectaculaire trio het meest gespeelde van de drie.

Toch hoor je eraan af waarom de twee genieën niet door dezelfde muzikale deur konden. Beethovens experimenteerdwang en zijn nieuwe muzikale taal, gecombineerd met zijn ongehoorde virtuositeit, veroorzaakten een sensatie in Wenen en een breuk met de muzikale wereld van Haydn. Maar Haydns humor, zijn geniale grip op structuur, zijn gevoel voor balans en klankkleur, heeft zonder twijfel een grote invloed gehad op de jonge Beethoven. Wat opvalt is de schaalvergroting die Beethoven nodig had om zijn ideeën vorm te geven. Haydn - die bekend stond om zijn bescheidenheid en tact - zal zijn wenkbrauwen gefronst hebben bij zoveel breedsprakigheid, vooral van de sonatevorm in de openingsdelen en van de langzame delen. Het bijna terloopse etaleren van zijn technische kunnen zal ook Haydns goedkeuring niet hebben kunnen wegdragen. Maar Beethovens grote vernieuwingen maakten geschiedenis en zouden componisten tot op de dag van vandaag inspireren en beïnvloeden. Van alle grote debuten in de muziekgeschiedenis is deze opus 1 een van de meest sensationele. De breuk met de galante salonstijl, waarvan Haydn in essentie de laatste grote representant was, was met Beethoven een feit. De Romantiek werd tijdens zijn leven en mede door zijn toedoen geboren.

Salonfähige symfonieën

Het was in de achttiende eeuw doodnormaal om muziek voor andere dan de originele ensembles te bewerken. Thuis grote meesterwerken uitvoeren was een populair tijdverdrijf en vaak de enige manier voor de middenklasse om muziek te horen. Voor componisten was het de belangrijkste manier om hun enorme aanhang te bedienen. Johann Sebastian Bach, Händel, Mozart, Haydn, Beethoven, Schubert, Liszt, en talloze minder bekende tijdgenoten maakten meerdere versies van hun

eigen werken, met grote aandacht voor detail herschreven zodat de muziek optimaal tot zijn recht kwam in de nieuwe bezetting. Deze bewerkingen zijn vandaag de dag vrijwel onbekend - precies het tegenovergestelde van de situatie in de achttiende eeuw.

Haydn, Mozart en andere componisten waren er snel bij om hun eigen succesvolle werken voor solo of vier handen te bewerken of te laten bewerken door een vertrouwde arrangeur. Er bestond geen intellectueel eigendom van hun werk: als zij het zelf niet deden, zou een ander het doen en met de opbrengst gaan strijken. Beethoven was geen uitzondering. De enorme populariteit van zijn muziek in zijn eerste Weense jaren wordt weerspiegeld door het grote aantal bewerkingen ervan. Arrangeuren van het werk van anderen was vooral voor jonge componisten een deel van de dagelijkse routine en heus niet zomaar een makkelijk bijbaantje: het bestuderen van grote voorbeelden was toen en nu de beste manier om het vak te leren. Door arrangeuren leerden jonge componisten een stijl kennen, leerden ze over structuur, harmonie, melodieën en instrumentbehandeling.

Zelfs hele opera's werden geschikt gemaakt voor uitvoering in huiselijke kring, vaak in een bewerking met piano. Die leken in niets op de twintigste-eeuwse 'piano-uittreksels', technische misbaksels waarin de pianist zoveel mogelijk noten van de originele partituur moet zien te spelen met als doel zijn piano 'als orkest te laten klinken'. Het resultaat is een dikke notenbrij waarbij de piano nooit goed klinkt. Maar bewerkers uit de klassieke en romantische periode slaagden erin om van de oorspronkelijke orkestwerken idiomatische pianowerken te maken. Beethoven schreef aan zijn uitgever dat 'alleen Mozart of de componist zelf een succesvolle kamermuziekbewerking kan maken'. Mozart was er niet meer, daarom deed hij het zelf met zijn Tweede Symfonie. Het bleef helaas zijn enige arrangement van een orkestwerk maar het werd een van zijn prachtigste en meest veeleisende pianotrio's.

Bart van Oort

Uit de dagboeken van de Van Swieten Society

Bart weet waar hij het voor doet

Te midden van afzeggingen heb ik eerder deze maand toch nog een concert in Sevilla gespeeld. Daarna heb ik natuurlijk tien dagen in quarantaine gezeten en de tijd gebruikt om nog meer met Beethoven bezig te zijn. Een van onze trouwe vrienden deed ondertussen een reusachtige donatie aan de VSS, en de voorinschrijving op de cd was ook al zo goed. We weten dus eens te meer, misschien wel beter dan ooit, waar we het allemaal voor doen. De rest van het najaar wordt wel steeds rustiger. Twee workshops in Londen en Keulen in november staan nog overeind, maar niemand kan zeggen of ze door zullen gaan. Concerten en masterclasses in Italië en Noorwegen zijn al afgezegd. Maar hoe het allemaal ook zal gaan: het voorjaar wordt sowieso prachtig want in februari verwachten wij ons tweede dochtertje.

Diederik duimt

Een vreemder begin van een concertseizoen kan ik me nauwelijks herinneren maar dat is allang geen controversiële stelling meer. Van veel collega-musici hoor ik verhalen over bijna volledig lege agenda's, het zoeken naar ander werk en omscholing. Ik mocht mezelf tot nu toe behoorlijk gelukkig prijzen dat van mijn aanvankelijk volle speelagenda toch nog iets overeind bleef staan. Concertorganisatoren doen ongelooflijk hun best om binnen de maatregelen toch kunst op de planken te krijgen. Ik heb daar heel veel bewondering voor. Met dankbaarheid in mijn hart heb ik de afgelopen periode een paar projecten kunnen spelen die misschien wel juist door al die voorzorg en een ietwat apocalyptisch gevoel een extra bijzonder karakter kregen. Er was onder andere een mooie reeks concerten met mijn andere ensemble, Combattimento en stervioliste Isabelle van Keulen. Ik speelde mee in een livestreamconcert van het Metropole Orkest; een fantastisch jazz-programma. Nu kijk ik vooruit, heel hard duimend dat het door kan gaan, naar een aantal mooie Beethoven-programma's met de Van Swieten Society. Die arme Beethoven. We moeten zijn verjaardag nog vieren!

Heleen verheugt zich

12 maart, één dag voor de lockdown, speelden we in Alphen a/d Rijn ons laatste Van Swieten concert 'Beethovens Valentijn'. Het concert had een bijzondere lading omdat we wisten dat we voor onbepaalde tijd zonder Beethoven verder zouden moeten. Tot dat moment renden we nog van het ene naar het andere concert. Nu koesteren we de momenten waarop we met een select gezelschap samen in een ruimte muziek kunnen beleven. De energie van de stilte van een luisterend publiek blijkt onmisbaar, dat ervoeren we eens te meer bij de livestreamconcerten waar geen enkele wisselwerking tussen het publiek en de musici was en de stiltes leeg waren. Een concert zonder publiek is toch een beetje als een ei zonder zout. Dus: repeteren met anderhalve meter afstand, mondkapjes, stukgewassen handen, looproutes, een dichte bar, niets gaat het plezier wegnemen van het vooruitzicht om straks weer gewoon samen in één ruimte van Beethoven te genieten.

Het volgende concert door de Van Swieten Society

Maandag 30 november

Gasthuis Leeuwenbergh - 20.00 uur

**Beethoven Pianokwartet WoO 36 nr. 3; Strijktrio opus 9 nr. 1
Symfonie nr. 3 'Eroica' (arrangement Ferdinand Ries)**